

Statenvertaling bewaren

Deel 2

Werkwijze en enkele voorbeelden

Drs. C.C. Bremmer en C. Valk (namens de projectgroep)

In het vorige artikel is stilgestaan bij de Statenvertalers en hun aandacht voor de Nederlandse taal. Daarnaast werd aandacht geschonken aan de ontwikkeling van de tekst van de Statenvertaling van 1637 tot heden. Met name in de 19e eeuw vonden reeds wijzigingen plaats in taal en spelling. Ook werden diverse verouderde woorden door synoniemen vervangen. In dit artikel willen we nader ingaan op de ontwikkelingen die nu plaatsvinden in het kader van het project 'Statenvertaling bewaren'. Daarbij staan we stil bij het doel, de werkwijze en de uitgangspunten van dit project. Ook zullen we enkele voorbeelden (die voorlopig van aard zijn) bespreken.

Doel 'Statenvertaling bewaren'

Het doel van het project 'Statenvertaling bewaren' is om de Statenvertaling te bewaren voor het nageslacht. Door veranderingen in de Nederlandse taal hebben sommige woorden nu een andere betekenis gekregen dan in de 17e eeuw het geval was. Ook zijn sommige woorden geheel in onbruik geraakt. Deze ontwikkelingen maken het nodig om verouderde woorden soms te vervangen door synoniemen. Daarmee wordt beoogd om woorden en zinnen weer de betekenis te geven die zij in de oorspronkelijke Statenvertaling hadden. Dit overeenkomstig de zin van de bijbeltekst in de oorspronkelijke talen (de geïnspireerde tekst), het Hebreeuws en het Grieks. De geïnspireerde tekst ligt onveranderlijk in de oorspronkelijke talen vast; echter, in een levende taal zoals het Nederlands treden veranderingen op, die het nodig kunnen maken (zeker na honderden jaren) om woorden of taalkundige constructies te vervangen zodat de tekst weer hersteld wordt naar zijn oorspronkelijke bedoeling. Dit in het verlengde van eerdere wijzigingen die reeds hebben plaatsgevonden.

Werkwijze

Na een voorbereidende fase is het project 'Statenvertaling bewaren' in januari jl. van start gegaan. In de eerste fase van de uitvoering ligt de nadruk op de inventarisatie van woorden en taalkundige constructies die (door de ontwikkeling van de Nederlandse taal) niet meer worden begrepen of waarvan de betekenis is veranderd. In aansluiting hierop wordt onderzocht of er alternatieven zijn die inhoudelijk overeenkomen. Dit mondt uit in voorstellen om woorden te wijzigen of juist te handhaven. Diverse wetenschappelijk medewerkers zijn hierbij betrokken.

De volgende stap die voorzien is, betreft de toetsing van de voorstellen door een commissie van 'revisoren' die namens de deel-

nemende kerken zijn voorgedragen of aangesteld. De 'revisoren' zullen gespreid over de tijd hun werk doen. Hun adviezen kunnen leiden tot al dan niet aangepaste voorstellen.

Als laatste zal het GBS-bestuur zich buigen over de voorstellen. Na besluitvorming door het bestuur zullen de wijzigingen worden verwerkt in de tekst en zal tot publicatie worden overgegaan.

Uitgangspunten

Een belangrijk uitgangspunt is dat het taalkleed van de Statenvertaling intact wordt gelaten, ook ten behoeve van de herkenbaarheid van de vertaling. Dit betekent ook terughoudendheid in aanpassingen. Wijzigingen zullen alleen plaatsvinden waar dat nodig is doordat woorden niet meer begrepen worden of in betekenis veranderd zijn. Het overgrote deel van de tekst zal geheel onveranderd blijven. Naamvallen zullen worden gehandhaafd, een enkele uitzondering wellicht daargelaten.

In samenhang met het vorige uitgangspunt is tevens bepaald dat wanneer een woord met een verouderde betekenis gewijzigd dient te worden, het vervangende woord eveneens moet passen in het taalkleed. Wanneer dit mogelijk is, zal een vervangend woord worden gekozen dat de vertalers zelf reeds hebben gebruikt.

Niet minder belangrijk is het uitgangspunt dat iedere wijziging in overeenstemming dient te zijn met de betekenis van de grondtekst én hoe de Statenvertalers de betekenis hebben opgevat. Dat wil zeggen dat de vertaalkeuzes van de Statenvertalers volledig zullen worden gerespecteerd, óók wanneer een woord in de grondtekst op meerdere manieren kan worden vertaald. Inhoudelijk (met inbegrip van de zeer letterlijke manier van vertalen) zal aan de Statenvertaling dan ook niets wijzigen.

Archaïsche woorden en 'bijbeltaal'

Hierboven is gesproken over woorden die gewijzigd zullen worden. Daartegenover staan vele woorden die weliswaar minder gebruikelijk zijn, maar toch zullen blijven staan.

Allereerst zullen woorden worden gehandhaafd die de Dikke Van Dale niet kenmerkt als 'verouderd', maar als 'archaïsch'. Archaïsche woorden zijn woorden die niet meer actief gebruikt worden in de spreektaal, maar die veelal nog wel worden begrepen en ook nog voorkomen in geschreven tekst. In de richtlijnen die voor 'Statenvertaling bewaren' zijn opgesteld, is bepaald dat deze woorden in beginsel gehandhaafd blijven. Voorbeelden zijn: 'dewijl', 'droefenis', 'krank', 'mitsgaders', 'vermogen' (kunnen) en 'voleinden'.

Daarnaast zijn er woorden die gekenmerkt kunnen worden als 'bijbeltaal'. In sommige gevallen vinden we dit kenmerk terug in Van Dale, bijvoorbeeld bij 'afschijnsel', 'edik', 'geraakte', 'gunstgenoot' en 'morgenwake'. In andere gevallen noemt Van Dale dit niet, maar weten we toch dat de woorden een specifiek bijbels gebruik hebben. Bijvoorbeeld: 'bestaan' (zoals in Ps. 1:5, enz.), 'bezoeken', 'mogendheden', 'ongerecht' en 'weldadig'. Woorden die in de categorie 'bijbeltaal' vallen, zullen worden gehandhaafd.

Andere woorden die gehandhaafd blijven

Woorden die in Van Dale gekenmerkt zijn als 'verouderd' of die niet meer in Van Dale voorkomen, worden door ons onderzocht. Allereerst wordt dan vastgesteld in hoeverre sprake is van 'niet verstaan' of 'misverstaan'. Voor wie de Statenvertaling regelmatig leest, zal de betekenis van sommige verouderde woorden nog duidelijk zijn. Bijvoorbeeld de betekenis van 'aanschijn', 'doorbrengen' (verkwisten) en 'grimmigheid' (hevige toorn). Ook het woord 'vergaderen' in de betekenis 'verzamelen' noemt Van Dale verouderd, maar mag nog wel bekend worden verondersteld. Dat geldt ook voor de vele woorden die beginnen met 'neder-' en 'weder-' (bv. 'nederliggen', 'wederkomen', e.d.). Dergelijke verouderde woorden zullen gehandhaafd blijven.

In sommige gevallen is vervanging niet mogelijk vanwege het eigene van het grondwoord en/of het ontbreken van een passend alternatief in het Nederlands. Zo wordt in Lukas 11:34 gesproken over een 'eenvoudig' oog. Hoewel 'eenvoudig' daar de verouderde betekenis heeft van 'oprecht, zuiver', is wijzigen niet aan de orde. Het Griekse woord wijst namelijk letterlijk op enkelvoudigheid, in morele zin tegengesteld aan dubbelhartigheid.

Voorbeelden van (mogelijke) wijzigingen

Hieronder geven we in een overzicht enkele woorden die voor wijziging in aanmerking komen. Besluiten hierover zijn echter nog niet genomen; dit betekent dat de hier gepresenteerde voorstellen voorlopig van aard zijn.

De meeste voorbeelden in de tabel spreken voor zich. In enkele gevallen geven we hieronder een beknopte toelichting. Het woord 'beradenen' in Spreuken 13:10 wordt in de kanttekening toegelicht. We kennen nog wel het woord 'beraden' in de betekenis 'bedachtzaam', maar niet in de meer letterlijke betekenis van iemand die de raad van anderen inwint. Het gaat hier echter wel om deze letterlijke betekenis. Wanneer 'beradenen' opgevat wordt als 'bedachtzamen', wordt het woord dus verkeerd begrepen. In de voorgestelde wijziging ('degenen die zich laten raden') worden meerdere woorden gebruikt; dit is echter voor de hier gebruikte Hebreeuwse grammaticale vorm niet ongewoon. Vergelijk bijvoorbeeld Jesaja 19:22: 'Hij zal Zich verbidden laten' (in het Hebreeuws één woord).

Een oude betekenis van het woord 'betrachten' is 'overdenken'. Deze betekenis was in de 17e eeuw nog algemeen, maar is al lange tijd uit onze taal verdwenen. Deze betekenis vinden we ook niet meer in Van Dale terug. Wanneer we in Psalm 77:13, 119:23 en vergelijkbare teksten denken aan de huidige betekenis van 'betrachten' (in acht nemen), begrijpen we het woord verkeerd. Wel is 'betrachten' in de huidige betekenis gebruikt in Éfeze 4:15; in die plaats dient het woord dus te blijven staan.

Het woord 'bloedvriend' zou opgevat kunnen worden als een bloedverwant die ook een vriend is. Dit is echter niet de betekenis die bedoeld is. Het woord 'vriend' betekende in de oude Nederlandse taal ook 'verwant', vandaar dat 'bloedvriend' 'bloedverwant' betekent. Zo betekent ook het woord 'bloedvriendschap' in Ruth 3:2 'bloedverwantschap'.

Zoals hierboven al toegelicht, zullen alle voorgestelde wijzigingen nog getoetst worden door 'revisoren', die namens de kerken in het project participeren. Uiteindelijk zullen de wijzigingen ook nog goedgekeurd dienen te worden door het bestuur van de GBS. Hoewel dus nog een hele weg te gaan is, wordt inmiddels duidelijk voortgang gemaakt.

Onze wens en bede is dat dit werk mag dienen tot het bewaren van de Statenvertaling voor het nageslacht, als zuivere vertaling van de Bijbel zoals God die in Zijn voorzienigheid ons volk geschonken heeft.

Woord in huidige editie	Voorgestelde wijziging	Bijbeltekst
achterlage	hinderlaag	o.a. Joz. 8:2. Richt. 9:35
bagge	ring	Spr. 11:22
beradenen	degenen die zich laten raden	Spr. 13:10
beroerte	beroering (echter niet in alle gevallen!)	o.a. 1 Sam. 4:14. Mark. 5:38, 39
betrachten	overdenken (echter niet in alle gevallen!)	o.a. Ps. 77:13; 119:23
bloedvriend	bloedverwant	Lev. 21:2. Ruth 2:1. Spr. 7:4
duurachtig	duurzaam	Spr. 8:18
grootmoedig	hoogmoedig	Spr. 28:25
luchtige	lichtende	Matth. 17:5
opsperren	opensperren	o.a. Job 29:23. Ps. 22:14
verve	kleur	o.a. Num. 11:7. Richt. 5:30